

Антонов А.В.,
к.е.н., докторант
Дніпропетровський державний аграрний
Університет

МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Визначено методи державного регулювання розвитку сільських територій. Визначено напрями забезпечення умов для розвитку конкуренції на ринках сільськогосподарської продукції. Досліджено розвиток ефективного державного і приватного секторів економіки в АПК.

Определены методы государственного регулирования развития сельских территорий. Определены направления обеспечения условий для развития конкуренции на рынках сельскохозяйственной продукции. Исследовано развитие эффективного государственного и частного секторов экономики в АПК.

Determined the methods of state regulation of rural development. The directions to ensure the development of competition in agricultural markets. Studies the development of effective public and private sectors in agriculture.

Постановка проблеми. Державне регулювання розвитку сільських територій – це система економічних та адміністративних важелів і стимулів, за допомогою яких держава впливає на розвиток цього сектора.

Функції регулювання держава здійснює через адміністративні та економічні методи (вони ж прямі і непрямі). Соціалістична система державного устрою схилилась в основному до адміністративних методів, в сучасних умовах для державного регулювання характерними є переважно економічні методи.

Адміністративні методи є владним втручанням у відносини, вони можуть обмежувати свободу дій суб'єктів. До адміністративних заходів державного регулювання відносять: ліцензування, квотування, сертифікацію, стандартизацію, санітарний і ветеринарний контроль. Адміністративні та економічні методи регулювання економікою не мають чітких меж, тобто їх розмежування в певній мірі умовне. Наприклад, щоб задіяти будь-який економічний регулятор попередньо необхідно отримати адміністративне рішення державних органів. В цьому значенні будь-які економічні регулятори несуть в собі дух адміністрування.

Таким чином, адміністративні та економічні методи взаємопов'язані і доповнюють один одного. Економічні методи регулювання адекватні природі ринку. Вони впливають на його кон'юнктуру, а через неї, побічно, на виробників і споживачів товарів та послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визнаними вченими у сфері дослідження розвитку сільських територій є М.К. Орлатий, І.В. Прокопа, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин та інші науковці-економісти аналізованого напрямку. Актуальні питання, пов'язані з розглядом окремих аспектів

досліджуваної проблеми, знайшли відображення в працях: О.А. Біттера, О.А. Бугуцького, О.Г. Булавки, П.І. Гайдуцького, І.Ф. Гнибіденка, Ю.Е. Губені та ін.

Постановка завдання:

- визначити методи державного регулювання розвитку сільських територій;
- визначити напрями забезпечення умов для розвитку конкуренції на ринках сільськогосподарської продукції;
- дослідити розвиток ефективного державного і приватного секторів економіки в АПК.

Виклад основного матеріалу. При державному регулюванні розвитку сільських територій застосовується величезна різноманітність економічних заходів, які можуть бути згруповані в наступні групи:

1. Заходи, направлені на підвищення надходжень від реалізації аграрної продукції

Цінове регулювання. Це категорія, що включає заходи уряду, які впливають на рівень сільськогосподарських цін. Вона охоплює широкий спектр заходів від суто адміністративних, коли уряд фіксує ціни на сільськогосподарську продукцію, до більш “м'якого втручання”, коли держава бере на себе гарантії підтримувати певний мінімальний рівень цін, виражений в стабілізаційних, гарантованих цінах. Подібний тип регулювання поширений в більшості економічно розвинутих країн. Важливо відзначити, що останніми роками в багатьох із них мало місце істотне скорочення видів продукції, що потрапляє під цінове адміністрування, і також, відносно зниження рівня цінових гарантій. Регулювання цін припускає дії уряду, що запобігають падінню ринкових цін нижче рівня, що гарантується.

Регулювання обсягів пропозиції. Це група заходів, що безпосередньо витікають із зобов'язань уряду по підтримці цін. Способи регулювання розрізняються по країнах. Зокрема, в країнах ЄС застосовуються виробничі квоти, коли уряд встановлює загальнонаціональну квоту виробництва і потім розміщує її по конкретних виробниках. Продукція, вироблена понад квоту, не підлягає ціновим гарантіям. Як один з інструментів регулювання пропозиції використовується також податок на реалізацію продукції, коли від вартості кожної одиниці реалізованої продукції сільгоспвиробниками до бюджету відраховується певний відсоток. До цієї групи заходів можна віднести і обмеження використання земель, і заходи по стимулюванню скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин, а також платежі за невиробництво продукції. Заходи по регулюванню обсягів пропозиції застосовуються в тісній взаємодії з прямими бюджетними виплатами [1, с. 66].

Державні закупівлі. Цей вид регулювання безпосередньо пов'язаний з підтримкою рівня ринкових цін. Урядові закупівлі, також як і обмеження виробництва, мають ціль понизити ринкову пропозицію

сільгосппродукції і, таким чином, сприяти підтримці рівня ринкових цін. Конкретний зміст цього заходу варіює залежно від країни: від систематичних ринкових інтервенцій до спорадичних закупівель в період особливо несприятливої кон'юнктури. Масштаби закупівельної діяльності уряду залежать від того наскільки в цілому високий встановлений рівень цінових гарантій і від ринкової кон'юнктури, що складається. У зв'язку із загальною тенденцією обмеження адміністрування цін закупівельна діяльність уряду в багатьох країнах скоротилася як за рахунок обмеження кола товарів, так і обсягу закупівель. Державні закупівлі – інструмент, що базується на використанні бюджетних ресурсів [3, с. 298].

Регулювання зовнішньої торгівлі. Цей інструмент має яскраво-виражений протекціоністський характер. Основним завданням є захист внутрішнього ринку від імпорту, для чого застосовуються як тарифні, так і нетарифні заходи і всебічна підтримка експорту, для чого використовуються експортні субсидії.

Захист від імпорту забезпечується за рахунок широкого набору прикордонних заходів, включаючи тарифні (імпортні мита, митні збори) і нетарифні заходи (наприклад, кількісні обмеження, санітарні і фітосанітарні вимоги, стандарти якості, упаковки товарів та інші заходи).

Експортні субсидії направлені на збільшення відтоку продукції з внутрішнього ринку і, таким чином, є додатковим інструментом підтримки внутрішніх цін. Так само як і державні закупівлі, експортні субсидії вимагають бюджетних ресурсів. Експортні субсидії можуть покриватися за рахунок спеціальних джерел, наприклад, згаданого вище податку на реалізовану продукцію, що збирається з сільгоспвиробників. Один із внутрішньополітичних аспектів субсидування експорту полягає в тому, що фактично платники податків країни-експортера субсидують зарубіжного споживача, тоді як внутрішній споживач отримує продукцію по вищій (несубсидованій) ціні.

2. Прямі бюджетні виплати

Вони знаходять своє вираження в бюджетному фінансуванні. Бюджетне фінансування – це надання грошових коштів з державного (або іншого) бюджету на здійснення державних замовлень або виконання державних програм. Бюджетне фінансування, як група заходів регулювання розвитку сільських територій здійснюється у формі дотацій і платежів. В сучасній світовій практиці використовуються наступні види дотацій і платежів:

Дотація на одиницю продукції. Це традиційна форма прямої бюджетної підтримки, пов'язана з підтримкою ринкових цін. Ці дотації можуть виплачуватися без обмеження обсягу продукції, що підлягає дотуванню, або ж тільки в межах встановленого обсягу продукції.

Дотації на гектар землі або на голову худоби. Порівняно новий вид платежів, який почав вводитися в зв'язку з необхідністю припинення або зменшення обсягів дотацій, які прив'язані до обсягів виробництва (на

одиницю продукції) і таким чином, зниження стимулюючого дотування на обсяги виробництва. Якщо дотації виплачуються на гектар або голову худоби, їх обсяг не змінюється залежно від обсягів виробництва, отриманих з даних площ і з даного поголів'я [2, с. 5].

Ці дотації, так само як і дотації на одиницю продукції, можуть виплачуватися без обмеження посівів (чи поголів'я), що підлягає дотуванню, або ж тільки в межах встановленої площі (поголів'я). Особливо широко дотації на гектар або на голову худоби застосовуються в ЄС і Швейцарії, у ряді інших країн вони не мають розповсюдження.

Дотації на основі історичних рівнів (виробництва, поголів'я чи посівів. Також як і дотації на гектар або на голову худоби – відносно новий вид платежів, їх введення було обумовлено прагненням роз'єднати дотування і обсяги виробництва. Базою дотування в даному випадку служить не поточний рівень виробництва (посівів чи поголів'я), а їх рівні за певний попередній період (“історичні рівні”).

Таким чином, обсяг цих дотацій не залежить від фактичного виробництва. Цей тип підтримки застосовується лише в небагатьох країнах, а саме, в Мексиці, США, Ісландії і ЄС.

Прямі платежі в дохід фермерам. Цей захід стає все більш популярним в державному регулюванні аграрної економіки розвинутих країн. Він припускає прямі виплати тим фермерам, чий річний дохід не перевищує певної встановленої межі. Ці виплати не справляють прямого впливу на агропродовольчі ринки, як більшість інших заходів підтримки доходів. Вони призначені для згладжування коливань рівня доходу або підтримки встановленого мінімуму доходу. Подібна підтримка доходу найбільш широко представлена в Канаді.

Екологічні платежі. Екологічні платежі стали розповсюджуватися останніми роками у зв'язку із значним посиленням уваги до впливу сільського господарства на навколишнє середовище. Ці дотації призначаються для компенсації зниження фермерського доходу у зв'язку із зменшенням застосування добрив та інших агрохімікатів, використання ощадних методів виробництва. Особливо важливе значення в структурі бюджетних дотацій виробникам, екологічні платежі мають в Японії і країнах ЄС.

Напрями дотаційної політики на сільських територіях зарубіжних країн залежать від виробничих вимог, становища продовольчого господарства на внутрішньому і зовнішньому ринках, соціально-економічного стану фермерських господарств. Але в багатьох країнах Європи проводиться безоплатне субсидування, стимулювання виробництва, переробки та збуту, житлового і виробничого будівництва, але з урахуванням мінімальних розмірів виробництва та екологічних вимог.

Бюджетні дотації широко застосовуються для стимулювання розвитку сільськогосподарської освіти, професійного навчання, науково-

дослідної і консультативної діяльності, впровадження альтернативних джерел енергії та інноваційних проектів, впровадження заходів щодо поліпшення сільської соціальної інфраструктури.

3. Заходи, направлені на зниження витрат виробництва

Субсидування ресурсів (компенсація виробничих витрат). Це традиційний вид бюджетного дотування, що припускає часткову компенсацію різних видів виробничих витрат (насіння, добрив, племінних тварин, відсотка по кредиту та інших). Подібні дотації застосовуються у всіх країнах ОЕСР, в деяких з них (Нова Зеландія, Туреччина, Польща) досягаючи понад 90% загальної суми бюджетних платежів виробникам.

Кредитування. Одним з інструментів в системі державного регулювання розвитку сільських територій є кредитна політика: пільгове кредитування на засоби виробництва (основні та оборотні), коротко- і довгострокове кредитування підприємств соціальної інфраструктури села, створення спеціальних банківських установ, заохочення кредитування аграрної сфери комерційними банками (державні гарантії, пільги), розвиток товарного кредитування і лізингу. Пільгові кредити та субсидії на сплату процентів сприяють забезпеченню розширеного відтворення і охоплюють всі види сільськогосподарської і несільськогосподарської діяльності, стимулюють розвиток найперспективніших галузей і пріоритетних напрямів [4, с. 58].

Різноманітність видів кредитів з чіткими певними умовами їх використання при вільному виборі банку кредитора є для фермера зручним і ефективним видом послуг.

4. Структурне регулювання

Розглянуті вище заходи націлені на підвищення доходу всіх товаровиробників. Заходи структурного регулювання виходять із завдання скоротити число осіб, що живуть за рахунок сільськогосподарського доходу, тоді прибутковість буде підвищена. Звичайно структурне регулювання припускає два види заходів: заходи направлені на скорочення числа осіб, що одержують дохід за рахунок сільськогосподарської діяльності і збільшення середніх розмірів господарств.

Серед заходів, що сприяють скороченню кількості осіб, що живуть за рахунок сільськогосподарської зайнятості, варто назвати програми раннього виходу на пенсію сільськогосподарських працівників, розвитку альтернативної несільськогосподарської зайнятості в сільській місцевості, програми перепідготовки кадрів і міграційні програми.

5. Податкове регулювання

Система оподаткування суб'єктів підприємництва в сільській місцевості має бути відрегульована таким чином, щоб податковий тягар для них був мінімальним. Слід зазначити, що в розвинутих країнах податки складають від 2,5% до 6% всіх фермерських витрат, з яких більше 50% припадає на податок з прибутку і податок на нерухомість. Одна з основних функцій податкових пільг в аграрній економіці полягає в

стимулюванні науково-технічного прогресу, прискорення практичної реалізації технологічних новацій.

6. Заходи з розвитку соціальної інфраструктури села

Такі заходи включають різноманітні програми розвитку сільської соціальної інфраструктури: дорожнє будівництво, водо-, газо- і енергопостачання (особливо це актуально для депресивних районів), житлово-комунальне господарство, освітні і дитячі дошкільні установи, розвиток мережі установ охорони здоров'я і т.д.

Система заходів державного регулювання сільських територій в різних країнах дуже диференційована, що свідчить про те, що вона є специфічно національним явищем, що формується під впливом історичних, політичних та економічних реалій кожної конкретної країни.

Основними напрямками державного регулювання розвитку сільських територій є [5, с. 156]:

- фінансування, кредитування, страхування, оподаткування;
- сприяння формуванню і розвитку ринку сільськогосподарської продукції;
- забезпечення захисту інтересів вітчизняних сільських товаровиробників;
- розвиток соціальної сфери села;
- організація наукових досліджень і підготовка кадрів для АПК.

Методи державного регулювання розвитку села повинні базуватися на таких основних засадах:

1. Єдність економічних і соціальних цілей. Суть даного принципу полягає в поєднанні вирішення економічних проблем з врахуванням соціальних цінностей населення, соціально-психологічних, релігійних і національних особливостей. Економічна політика держави повинна ставити собі за мету поліпшення життєвого рівня сільського населення, створення соціальних гарантій для бідних прошарків населення.

2. Узгодженість індикативного і директивного управління. Директивні методи більшою мірою властиві соціалістичній економіці. Вони припускають строге і неухильне дотримання державного плану без можливості вибору господарюючим суб'єктом своєї економічної поведінки. На нашу думку, дані методи регулювання необхідно використовувати в основному на підприємствах державного сектора. Індикативні методи припускають можливість господарюючого суб'єкта вибирати вид своєї діяльності. Індикативні форми управління, як більш "м'які форми" дії, що опосередковано впливають на об'єкт, відповідають умовам ринкової економіки. Індикативність впливу держави на аграрну сферу є необхідною умовою вдосконалення організації господарювання, більш ефективного використання ресурсів, пристосування до кон'юнктури ринку, забезпечуючи при цьому виробнику свободу дій. В даний час практично вже завершений перехід від директивних до індикативних методів управління, які включають економічні важелі дії на

товаровиробника, на покупця і ринок. До них відносяться гарантовані (фіксовані) ціни, субсидування ставок кредитів, зміна податкових ставок, застосування різних пільг, страхування, експортні та імпорتنі мита.

3. Аграрний протекціонізм. Цей принцип полягає в підтримці сільського товаровиробника як усередині країни, так і шляхом регулювання експорту та імпорту. Основним мотивом на користь державної підтримки в даний час є необхідність забезпечення продовольчої безпеки країни. Проте державне регулювання діяльності сільських товаровиробників поки не робить помітного впливу на результати діяльності підприємств.

Висновки. Для української сільської економіки, що знаходиться у стадії реформування, державне регулювання повинне бути спрямоване на:

- забезпечення соціальної орієнтації ринкової економіки в сільському господарстві, на утворення системи соціальних гарантій і соціального захисту для жителів сіл;

- розвиток ефективного державного і приватного секторів економіки в АПК, на введення і забезпечення захисту прав власності, на розвиток багатокладної економіки;

- створення системи законодавчого регулювання функцій держави, на виконання земельного, податкового і трудового кодексів;

- забезпечення умов для розвитку конкуренції на ринках сільськогосподарської продукції, на нейтралізацію її недоброякісних форм, на боротьбу із зловживаннями монопольним становищем промислових і переробних підприємств, на запобігання криміналізації господарської діяльності;

- стимулювання зростання конкурентоздатних виробництв і на фінансування промислових і сільськогосподарських організацій;

- збереження і стимулювання розвитку науково-аграрного потенціалу, інноваційної активності та модернізації матеріально-технічної бази сільського господарства;

- розвиток в сільській місцевості промислових підприємств, обслуговуючих кооперативів, баз зберігання, холодильного господарства;

- проведення гнучкої зовнішньоекономічної політики направленої на захист внутрішнього ринку від недоброякісної конкуренції з боку іноземних компаній.

Державі не потрібно суттєво втручатися у соціально-економічні процеси на селі адміністративними заходами, як це вона робила у минулому. Державне регулювання повинне здійснюватися переважно економічними методами. Хоча в регулятивній діяльності органів місцевої влади на селі застосовуються всі три групи методів регулювання, що вивчаються теорією державного регулювання економіки.

Використані джерела інформації:

1. Губені Ю. Е. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики / Ю. Е. Губені // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 62-70.

2. Кириленко І. Г. Про хід реформування та заходи щодо поліпшення ситуації на селі / І. Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2005. – № 1. – С. 3-7.
3. Кропивко М. Ф. Кластерна організація розвитку агропромислового виробництва і сільських територій / М. Ф. Кропивко, М. М. Ксенофонов / Організація управління аграрною економікою : монографія / за ред. М. Ф. Кропивка. – К. : ННЦ ІАЕ. – 2009. – С. 295-299.
4. Лісовий А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій : монографія / А. В. Лісовий. – К. : [Дія], 2007. – 400 с.
5. Малік М. Й. Про державне регулювання розвитку сільських територій / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 156.

Рецензент: Корецький М.Х., д.держ.упр., професор.

УДК 330.837:334.758.4

Биркович Т.І.,
к.ю.н., докторант,
Чорноморський державний
університет імені Петра Могили

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРІОРИТЕТІВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджено етапи процесу функціонування ПЕК України. Проаналізовано паливно-енергетичний комплекс в системі міжгалузевих зв'язків економіки України.

Исследованы этапы процесса функционирования ТЭК Украины. Проанализированы топливно-энергетический комплекс в системе межотраслевых связей экономики Украины.

Investigated elements in the functioning of energy sector of Ukraine. Analysis of fuel and energy complex in the system of inter-linkages of economy of Ukraine.

Постановка проблеми. Енергетична політика будь-якої країни базується на концепції забезпечення енергетичної безпеки як важливої складової економічної безпеки держави. Визначеними пріоритетами енергетичної політики України є максимально можливе задоволення потреби в ПЕР за рахунок вітчизняних джерел, економічна та екологічна ефективність енергетичного балансу країни. Оптимальний енергетичний баланс є однією з вирішальних передумов для ефективного функціонування і розвитку економіки будь-якої країни, а особливо за умов переходу від планового централізованого управління економікою до ринкових механізмів господарювання. З одного боку, саме ПЕК України останні роки забезпечували не тільки стабілізуючу роль у житті суспільства, але і створювали реальні передумови для виживання і розвитку інших сфер економічної діяльності. З іншого боку, самі галузі ПЕК зіштовхнулися (у різному ступені) з цілою низкою труднощів і проблем, починаючи від нестачі фінансових ресурсів для забезпечення